

GEOGRAFSKI PODACI I ISTORIJSKI RAZVOJ CETINJA

Cetinje se nalazi u jugoistočnoj Evropi, na 42 stepena 23' 27" sjeverne geografske širine i 18 stepeni 55' 45" istočne geografske dužine. Smješteno je u kraškom polju (Cetinjsko polje), veličine oko 7 km², sa prosječnom nadmorskom visinom od 671 m. Cetinje je udaljeno 12 km vazdušne linije od Jadranskog mora, a 15 km vazdušne linije od Skadarskog jezera

Cetinje ima umjereno kontinentalnu klimu koju odlikuju sušna i topla ljeta sa prosječnom temperaturom od 20 stepen C i blage i vlažne zime sa prosječnom temperaturom od 2,1 stepen C. Prosječna godišnja temperatura iznosi 11 stepeni C, sa godišnjom amplitudom od 20,1 stepeni C. Cetinje je poznato po obilnim proljećnim i jesenjim kisama i spada među najkišovitije gradove Evrope sa oko 4000 mm vodenog taloga godišnje. Međutim, i pored velikih padavina cetinjsko polje i njegova neposredna okolina su bez površinskih vodotokova i sa rijetkim izvorima, što je posljedica kraške konfiguracije i geološkog sastava terena

Područje opštine Cetinje zahvata površinu od 910 km², ili 6,6% ukupne površine Crne Gore (13.812 km²). Sam grad zahvata površinu od oko 5 km². Prema popisu stanovništva iz 2011. godine, na teritoriji opštine Cetinje živi 16.757 stanovnika, što čini 2,67% ukupnog stanovništva Crne Gore. Na teritoriji grada Cetinja živi 13.991 stanovnik. Prema nacionalnoj pripadnosti 90% stanovništva čine Crnogorci.

Nastanak Cetinja

Prve ljudske zajednice na prostoru Cetinjskog polja postojale su još prije 12 000 godina. Najstariji poznati trag tih staništa potiče iz pećine Koronjine, površine oko 15 m², a nalazi se u bližem zaleđu Cetinjskog polja.

Cetinjsko polje su u kasnijem periodu naseljavali slobodni seljaci i pastiri zetske vlastele. Do XIV vijeka naseljavali su ga i bogumili.

Nastanak Cetinja uslovile su istorijsko - političke i društveno - ekonomske prilike u XV vijeku. Osvajački pohodi Turaka prisilili su onovremenog gospodara Zete, Ivana Crnojevića, da sjedište svoje države iz Zetske ravnice, iz utvrđenog grada Žabljaka, premjesti u nepristupačnije predjele, prvo na Obod 1475. godine, a odmah zatim dublje u brda, u podnožje planine Lovćen.

U Cetinjskom polju 1482. godine Ivan Crnojević podiže sebi dvor, a dvije godine kasnije gradi i manastir u koji je prenio i sjedište Zetske mitropolije, tako da je Cetinje, pored svjetovnog, postalo i duhovni centar u kome je Ivanov sin Đurđe Crnojević osnovao prvu državnu štampariju na slovenskom jugu, tzv. Crnojevića štampariju.

Nagli uspon Cetinja pod Crnojevićima prekinut je na samom kraju XV vijeka, jer je Zeta 1499. godine izgubila svoju samostalnost, tako da se jedini slobodni dio države, koja se od tada

počela nazivati Crnom Gorom, sveo na krševiti prostor između Rijeke Crnojevića i Boke Kotorske.

Nestankom Crnojevića kao graditelja novog duha, Cetinje u dva naredna vijeka u svom razvoju stagnira. Razapeto između Venecije i Turske, često na udaru osvajača, Cetinje je tokom XVI i XVII vijeka bilo izloženo teškim iskušenjima. U ovom periodu stradao je dvor i manastir Crnojevića. Tek od kraja XVII vijeka, od 1697. godine kada je za Cetinjskog mitropolita izabran Danilo Petrović, rodonačelnik dinastije Petrovića, koja će s pravom nasljedne vlasti vladati Crnom Gorom dva naredna vijeka, Cetinje ponovo počinje da se razvija i urbanizuje.

Vladika Danilo i njegovi nasljednici, preokupirani vođenjem oslobodilačkih ratova i učvršćivanjem jedinstva u državi, nisu imali dovoljno vremena da se predano posvete izgradnji Cetinja. Tek će se u razvoju grada značajniji napredak osjetiti za vrijeme Petra II Petrovića Njegoša, koji 1938. godine gradi novu vladarsku rezidenciju - Biljardu. Grad se uvećava gradnjom novih kuća, što postepeno vodi ka njegovoj urbanizaciji.

Za vrijeme Njegoševog nasljednika Danila Petrovića, Crna Gora je 1852. godine proglašena knjaževinom, a Danilo knjazom, što daje novi impuls u razvoju grada.

Puni zamah Cetinje će doživjeti tek za vrijeme knjaza Nikole I Petrovića. Tada se gradi niz javnih objekata, među prvima je 1864. podignuta „Lokanda,“ prvi hotel, zatim 1867. novi knjažev dvor, zgrada Djevojačkog instituta, bolnica i dr. Priznavanjem samostalnosti Crne Gore odlukom Berlinskog kongresa 1878. godine, Cetinje će u pravom smislu postati prijestonica evropske države sa svim odgovarajućim atributima. Uspostavljanjem diplomatskih odnosa sa nizom evropskih država na Cetinju se podižu moderne zgrade za smještaj predstavništava. Među njima se svojom arhitekturom izdvajaju zgrade francuskog, ruskog, engleskog, austrougarskog i italijanskog poslanstva.

Proglašenje Crne Gore za kraljevinu 1910. godine takođe se snažno odrazilo na dalji razvoj njene prestonice. Podiže se simbol državne moći, monumentalno zdanje - Vladin dom. U cjelini, u razdoblju od 1878. pa do 1914. godine, odnosno do Prvog svjetskog rata, Cetinje je doživjelo puni urbano - populacioni procvat. Na Cetinje dolaze i u njemu borave mnogi istaknuti intelektualci iz drugih južnoslovenskih krajeva, koji znatno doprinose razmahu kulturno - prosvjetnog, zdravstvenog i svekolikog života prestonice i čitave države.

U periodu između dva svjetska rata, Cetinje se značajno uvećalo i teritorijalno proširilo, međutim, kada je 1946. godine za sjedište republičkih organa uprave i administracije određen tadašnji Titograd (danas glavni grad Podgorica), Cetinje je tokom više godina preživljavalo ozbiljnu krizu u razvoju.

Vraćanjem Cetinju atributa prijestonice Crne Gore Ustavom Republike Crne Gore, ponovo su mu otvorene perspektive za dalji razvoj.

ISTRIJSKO JEZGRO CETINJA

Prijestonica Cetinje je otvorena kapija koja privlači svojom magičnom kulturnom baštinom, i obiluje brojnim događajima iz oblasti istorije i umjetnosti. Njeno Istrijsko jezgro, čije vrijednosti nadmašuju nacionalni okvir, predstavljaju istorijsko pamćenje Crne Gore, polazište i stjecište duhovnosti i nacionalne samosvijesti. U Cetinju su, kao gnijezdu slobode, prijestolovali duhovni i svjetovni vladari; to je bio grad ambasada, grad kulturnog stvaralaštva.

Danas je Cetinje kulturno umjetnički centar i Prijestonica obnovljene države Crne Gore.

Istrijsko jezgro Cetinja je 1961. godine, zbog vrijednosti koje posjeduje kao svojevrsna urbana aglomeracija, sa umjetničkim i kulturno-istorijskim kvalitetima pojedinačnih spomenika, dobilo status spomenika kulture I kategorije.

Osnovne spomeničke vrijednosti Istrijskog jezgra Cetinja predstavljaju jedinstven sklad parkovskih površina, geometrijski pravilne urbane strukture i reprezentativnih javnih objekata, nastalih u veoma kratkom vremenskom periodu. Kompaktno urbano tkivo koje se formira nezavisno od nukleusa Manastira i Biljarde, predstavlja pravilnu gradsku strukturu. Kuće su skladne i skromne, formirane i dimenzionisane sa osjećajem za mjeru, uz poštovanje urbane matrice, ali i dobrih običaja gradjenja.

Kontrast ovoj skromnoj ali definisanoj urbanističkoj matrici predstavljaju reprezentativna zdanja javnih objekata i ambasada. Ovi objekti, tretirani i kao pojedinačno zaštićeni spomenici kulture, sa raznorodnim, ali savremenim stilovima i načinima gradnje, donijeli su u Cetinje evropski duh i uklopljeni u parkovske komplekse predstavljaju sklop jedinstvenih vrijednosti.

U skladu sa Zakonom o zaštiti spomenika kulture, na teritoriji grada Cetinja locirano je ukupno 30 zaštićenih nepokretnih spomenika kulture (uključujući Mauzolej Petru II Petroviću Njegošu), od čega 24 locirano unutar spomeničke cjeline, Istrijskog jezgra Cetinja, koji su dosadašnjom kategorizacijom razvrstani u tri kategorije.

Nepokretni spomenici kulture I kategorije:

1. Biljarda
2. Cetinjski manastir sa crkvom Rođenja Bogorodice
3. Dvorac kralja Nikole
4. Ostaci manastira Crnojevića na Ćipuru
5. Vladin dom - zgrada vlade bivše Kraljevine Crne Gore
6. Zetski dom

Nepokretni spomenici kulture II kategorije:

1. Bolnica „Danilo I”
2. Dvor prijestolonasljednika Danila - Plavi dvorac

3. Dvorska crkva, Ćipur
4. Englesko poslanstvo u bivšoj Kraljevini Crnoj Gori
5. Francusko poslanstvo u bivšoj Kraljevini Crnoj Gori
6. Grob Vladike Danila na Orlovom kršu
7. Reljef Crne Gore
8. Rusko poslanstvo u bivšoj Kraljevini Crnoj Gori
9. Vlaška crkva
10. Zgrada arhiva Crne Gore
11. Apoteka u Njegoševoj ulici br. 17.

Nepokretni spomenici kulture III kategorije:

1. Grand hotel „Lokanda“
2. Mlin Ivana Crnojevića
3. Spomenik potopljenim dobrovoljcima kod Medove – „Lovćenska Vila“
4. Tablja
5. Tursko poslanstvo u bivšoj Kraljevini Crnoj Gori
6. Zgrada prve crnogorske banke
7. Zgrada bivšeg „Vojnog stana“
8. Zgrada bivšeg djevojačkog instituta „Carice Marije“

U toku je izrada nove kategorizacije, koja će spomenike umjesto u postojeće tri kategorije, svrstati u kulturna dobra od lokalnog, nacionalnog i međunarodnog značaja.

KRATAK OSVRT NA NAJZANČAJNIJE SPOMENIKE KULTURE

Među nepokretnim spomenicima kulture I kategorije, kojih je ukupno šest, ističu se Cetinjski manastir sa crkvom Rođenja Bogorodice i Biljarda koji ujedno čine i nukleus Istorijskog jezgra.

Biljarda

Zgrada koju je Petar II Petrović Njegoš sagradio 1838. godine kao svoju rezidenciju, za potrebe Senata i državne administracije, u početku je nazivana „nova kuća“, da bi ubrzo dobila ime „Biljarda“. Tako je nazvana po prvom biljaru koji je Njegoš donio u Crnu Goru.

Sve državne institucije do tada su bile smještene u prostorima Cetinjskog manastira. Biljarda je sve do 1867. godine služila kao dvorska rezidencija crnogorskih vladara, Njegoševih nasljednika, knjaza Danila i knjaza Nikole. Pored toga u njoj su do 1910. godine bile smještene razne državne institucije i ministarstva. Jedno vrijeme u Biljardi je, nakon seljenja iz Manastira, bila smještena i Njegoševa štamparija. Biljarda je posebno vezana i za rad prosvjetnih institucija – u njoj su bile smještene Gimnazija i Bogoslovija, a kraće vrijeme i Djevojački institut.

Tokom Prvog svjetskog rata za vrijeme okupacije Austrougari su svoju vojnu komandu smjestili u Biljardi. Iz vojno-strateških razloga, zbog boljeg sagledavanje teritorije Crne Gore 1916. godine je u južnom dijelu dvorišta Biljarde napravljen Reljef Crne Gore. Reljef je urađen malterom, u razmjeru 1:10000, sa dosta velikom preciznošću i spada u II kategoriju nepokretnih spomenika kulture.

Cetinjski manastir

Cetinjski manastir sa crkvom Rođenja Bogorodice, se nalazi na mjestu na kojem se nekad nalazio dvor Ivana Crnojevića. Podigao ga je vladika Danilo između 1701. i 1704. godine. Izgradnja manastira predstavlja obezbjedjenje ne samo duhovnog nego i fizičkog kontinuiteta budući da su u njega ugradjeni najbitniji djelovi i detalji iz arhitektonskog korpusa manastira Crnojevića. Manastirski kompleks je više puta rušen i obnavljan, dograđivan i adaptiran.

U manastiru je smješten ćivot sv. Petra Cetinjskog, čiji je kult uticao da se Cetinjski manastir često pominje pod njegovim imenom. Manastirski kompleks čini crkva Rođenja Bogorodice, konaci, manastirski muzej i dvorsko groblje, opasani sa zapada kamenim zidom sa kapijom, kao i nova rezidencija Mitropolita.

Cetinjski manastir predstavlja skladnu arhitektonsku cjelinu. Tokom nastanka u kontinuitetu, gradjevine su se slijevale jedna sa drugom, poštujući i prilagodjavajući se zatečenim vrijednostima i slijedeći morfologiju terena. To je rezultiralo jedinstvenim kompleksom koji predstavlja istinski reper u u arhitekturi ovog podneblja.

Cetinjski manastir je spomenik od kapitalnog značaja zbog svojih arhitektonsko-istorijskih i kulturnih vrijednosti. On simbolizuje viševjekovnu borbu za slobodu, i predstavlja mjesto gdje se stvarala i odvijala istorija Crne Gore

Dvor kralja Nikole

Prve godine vladavine knjaza Nikole Petovića, obilježio je i početak izgradnje Knjaževog dvora (1863), a 1867 godine, knjaz Nikola iz Biljarde seli svoju rezidenciju u novi objekat. Tokom vremena, zgrada je pretrpjela izvjesne izmjene, a današnji izgled nosi iz 1910 god. Od 1926. godine je u funkciji muzeja.

Vladin dom

Godine 1910. u okviru priprema za proslavu pedesetogodišnjice vladavine knjaza Nikole i proglašenja Crne Gore za kraljevinu sagrađen je za nepunu godinu dana Vladin dom prevashodno za potrebe crnogorske vlade.

Nakon proslave pomenutog jubileja i proglašenja Crne Gore za kraljevinu, brojnijim posjetama putopisaca, slikara, muzičara, arhitekata, novinara..., intenzivira se slika minijaturne evropske prijestonice, koja je kroz nasljeđe i novija arhitektonska rješenja formirana kao panoptikum stilova, jedinstvena u dobro komponovanim kontrastima urbanog i prirodnog pejzaža.

Zetski dom

Zetski dom je nastao kao proizvod ideje o podizanju zgrade za potrebe pozorišta i drugih kulturnih institucija. Objekat je završen 1896. godine i nazvan je Knjaževsko crnogorsko pozorište. U njemu osim domaćih programa gostuju i putujuće pozorišne trupe. Tokom vremena, objekat je pretrpio niz izmjena. Danas, „Zetski dom” je samo jedna u nizu cetinjskih zgrada iz vremena belle epoque, koje svjedoče o kulturnom i opšt društvenom ambijentu prijestonog grada.

U nepokretne spomenike II kategorije spada ukupno 11 nepokretnih spomenika kulture a to su javni objekti, ambasade, sakralni objekti i reljef Crne Gore koji se nalazi u dvorištu Biljarde.

Dvorska crkva Ćipur

Na temeljima Crnojevića manastira iz 1482. godine knjaz Nikola je 1886. godine podigao crkvu posvećenu Rođenju Bogorodice. Međutim, zbog loše izvedenih građevinskih radova, crkva je ubrzo srušena.

Današnji izgled crkve datira od 1890.god. U crkvi su pohranjeni posmrtni ostaci kralja Nikole i kraljice Milene, preneseni 1989.godine iz San Rema.

Ono što je uistinu obilježilo početak XX vijeka na Cetinju jesu brojna poslanstva i ambasade. Ona koja spadaju u ovu kategoriju su:

Francusko poslanstvo (1910)

Rusko poslanstvo (1902)

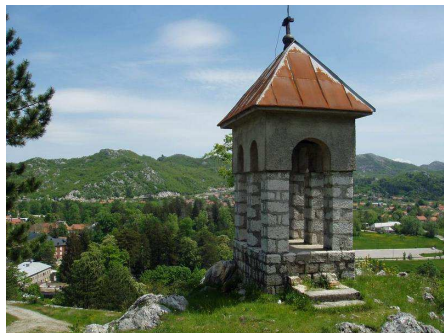
Englesko poslanstvo (1912).

U kategoriju III nepokrenih spomenika kulture unutar Istorijskog jezgra Cetinja spada ukupno 8 spomenika

U ovu kategoriju spada ukupno osam spomenika od kojih izdvajamo:

Tablja

Cetinjska Tablja je odbrambena kula koju je 1833. godine sagradio Petar II Petrović Njegoš. Umjesto u odbrambene svrhe koristila se za ispaljivanje počasnih salvi prilikom dolaska važnih gostiju na Cetinje. Takođe, na njoj su, do 1850. godine, kao ratni trofeji isticane odsječene turske glave.

Kasnije je pretvorena u zvonik sa kojeg se oglašavalo zvono za velike praznike i pozdravljali počasni gosti. Srušena je 1938. godine, kada je na stijeni u blizini ozidana manja kula-zvonara.

Djevojački institut

Godine 1871, u neposrednoj blizini hotela Lokande, izgrađena je prva moderna školska zgrada u Crnoj Gori za potrebe „Djevojačkog instituta carice Marije Aleksandrovne“, koja je bila donator izgradnje objekta i finansirala njegov rad sve do njegovog ukidanja ,1913 godine.

Vrijednost objekta sadržana je u njegovoj istorijskoj, kulturnoj i prosvjetnoj ulozi, a sa ove vremenske distance, možemo reći da je Institut jedan od najrespektovanijih srednjih ženskih učilišta kod Južnih Slovena.

Vojni stan

Godine 1896. na Obilića poljani je završen “Vojni stan“, objekat za potrebe smještaja stalne formacije crnogorske vojske, čiji je arhitektonski izraz podređen namjeni jer funkcionalnost ima primarni značaj.

Danas, objekat se koristi za potrebe javnog servisa, preduzetništva, ugostiteljstva, sporta, kulture.